



**CONSTANTIN HAMANGIU**

CONSILIER LA ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE  
MEMBRU DE ONOARE AL ACADEMIEI ROMÂNE

**MATEI G. NICOLAU**

DIPLOMAT AL ȘCOLII DE ÎNALTE STUDII A SORBONEI  
LAUREAT AL INSTITUTULUI FRANȚEI

# DREPTUL ROMAN

Ediție îngrijită de **av. drd. Alin-Gabriel Oprea**



*Această lucrare a fost publicată sub egida  
Centrului pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă,  
Facultatea de Drept, Universitatea din București*

Editura  
**Hamangiu**  
2022

# TABLA ANALITICĂ A MATERIILOR

	<b>pag.</b>
PREFAȚĂ.....	V
Introducere (§1-10).....	1

## CARTEA I

### **Organizarea Statului roman și izvoarele Dreptului**

11. Generalități.....	25
-----------------------	----

#### CAPITOLUL I

#### **Epoca regală**

##### *A. Instituțiunile primitive*

12. Constituția Statului .....	26
13. Regele .....	27
14. Senatul .....	27
15. Comițiile curiate .....	27
16. Plebea și comițiile curiate .....	28

##### *B. Originile Romei și structura ei socială*

17. Originile Romei. Cele trei triburi primitive .....	28
18. Influenta etruscă și regalitatea .....	29
19. Structura socială primitivă. Italoții și Celții .....	30
20. Origina clientelei și a plebei .....	30
21. Gințile: natura, istoricul și dispariția lor.....	31
22. Familia, domus.....	32

##### *C. Reforma lui Servius Tullius*

23. Servius Tullius.....	34
24. Împărțirea Romei din punct de vedere teritorial .....	34
25. Reformele militare .....	34

	<b>pag.</b>
26. Comițiile centuriate, modul de votare .....	36
27. Vechimea acestei reforme .....	37

#### *D. Izvoarele dreptului în epoca regală*

28. Consuetudinea .....	37
29. Formarea consuetudinii .....	37
30. Fundamentul juridic al consuetudinii .....	38
31. Legea .....	39
32. <i>Leges regiae</i> .....	40

### CAPITOLUL II

#### **Republica**

##### *Secțiunea I – Instituțiunile politice*

33. Constituția republicană .....	41
34. Consulii. Atribuțiunile lor .....	41
35. Noile magistraturi .....	42
36. <i>Quaestores</i> .....	43
37. Censura .....	43
38. Pretura .....	44
39. Lupta între patricieni și plebei. Magistraturile plebei .....	45
40. Tribunalul plebei și comițiile tribute .....	45
41. Comițiile tribute. <i>Concilia plebis</i> .....	46
42. Admiterea plebeilor la magistraturile republicane .....	48
43. Admiterea plebeilor în Senat .....	48
44. Apărarea persoanei cetățeanului .....	48
45. Distribuiri de pământ .....	49

##### *Secțiunea a II-a – Legea celor XII Table și egalitatea drepturilor*

46. Decemvirii .....	50
47. Conținutul legii celor XII Table .....	51
48. Elementul grec .....	52
49. Caracterul legii celor XII Table .....	53

	<b>pag.</b>
50. Comentariile .....	53
51. Încercările moderne de reconstituire .....	54
52. Autenticitatea celor XII Table.....	54

### *Secțiunea a III-a – Izvoarele Dreptului*

53. Considerațiuni generale și enumerațiune.....	55
--	----

#### *§ 1. Legea și plebiscitele*

54. Noțiune.....	56
55. Votarea legilor .....	56
56. Legea <i>Caecilia Didia</i> .....	57
57. <i>Trinum nundinum</i> .....	57
58. Conținutul legilor.....	57
59. Abrogarea legii.....	58
60. Retroactivitatea legilor.....	59
61. Nulitatea legilor .....	59
62. Numele și data legilor .....	59
63. Datarea legilor .....	59
64. Limitele puterii legislative a poporului.....	60
65. Legile votate în epoca republicană.....	60

#### *§ 2. Edictele magistraților*

66. Noțiune.....	61
67. Fundamentul dreptului onorar.....	61
68. Procedeele întrebuințate de pretor .....	63
69. Conținutul edictului pretorului urban.....	64
70. <i>Edicta perpetua, edicta repentina</i> .....	64
71. Deosebiri între dreptul pretorian și legea civilă.....	64
72. Importanța dreptului onorar .....	65

#### *§ 3. Jurisprudența – Știința dreptului*

73. Știința dreptului ca izvor indirect de norme juridice.....	66
74. Istoria științei dreptului în epoca republicană .....	66
75. Divulgarea dreptului .....	67

	<b>pag.</b>
76. Principalii jurisconșulți ai epocii republicane.....	67
77. <i>Saextus Aelius Paetus Catus</i> .....	67
78. Cei doi <i>Catones</i> .....	68
79. <i>Fundatores juris civilis</i> .....	68
80. Quintus Mucius Scaevola, augurul.....	68
81. Quintus Mucius Scaevola, pontiful .....	68
82. Elevii lui Quintus Mucius.....	68
83. Servius Sulpicius Rufus .....	68
84. Alfenus Varus .....	69
85. Ultimii jurisconșulți ai epocii republicane.....	69
86. Opera jurisconșulților .....	69
87. Metoda jurisconșulților .....	70
88. Influența greacă .....	70

#### *§ 4. Senatus-consultele*

89. <i>Patrum auctoritas</i> .....	71
90. Anularea legilor .....	71

#### *Secțiunea a IV-a – Extinderea teritorială a Statului Roman și consecințele ei*

91. Organizarea Italiei și a provinciilor .....	72
92. Organizarea provinciilor .....	72
93. Organizarea municipală.....	72
94. Sfera de aplicațiune a legilor romane .....	73

### CAPITOLUL III

#### **Imperiul**

95. August și înființarea imperiului.....	73
---	----

#### *Secțiunea I – Principatul*

##### *§ 1. Organizarea Statului*

96. Organizarea imperială.....	74
97. Atribuțiunile împăratului.....	74

	<b>pag.</b>
98. Comițiile.....	74
99. Senatul .....	75
100. Magistratii.....	76
101. Noile magistraturi.....	76
102. Consecințele multiplicării funcționarilor .....	77

### § 2. Izvoarele dreptului

103. I. Consuetudinea .....	77
104. II. Legea .....	77
105. Enumerarea principalelor legi .....	77
106. III. <i>Senatus-consultele</i> .....	78
107. <i>Votarea senatus-consultelor</i> .....	78
108. <i>Principalele senatus-consulte</i> .....	79
109. IV. <i>Edictele magistralilor</i> .....	80
110. <i>Codificarea edictului</i> .....	80
111. <i>Jus edicendi</i> după codificarea edictului.....	81
112. <i>Celelalte edicte</i> .....	82
113. <i>Data codificării edictului</i> .....	82
114. <i>Încercările de reconstituire ale edictului perpetuu</i> .....	82
115. <i>Metoda de reconstituire</i> .....	83
116. <i>Planul edictului perpetuu</i> .....	83
117. V. <i>Constituțiile imperiale</i> .....	84
118. <i>Felurile constituțiilor</i> .....	84
119. 1. <i>Edicta</i> .....	84
120. 2. <i>Decreta</i> .....	85
121. 3 <i>Mandata</i> .....	85
122. 4. <i>Rescriptele</i> .....	85
123. <i>Puterea legislativă a împăratului</i> .....	86
124. <i>Puterea împăratului la începutul imperiului</i> .....	86
125. VI. <i>Responsa prudentium</i> .....	87
126. <i>Jus publice respondendi</i> .....	87
127. <i>Rescriptul lui Hadrian</i> .....	88
128. <i>Școlile de Jurisconșulți</i> .....	88
129. <i>Învățământul Dreptului</i> .....	89

	<b>pag.</b>
130. Marcus Antistius Labeo .....	89
131. C. Ateius Capito .....	90
132. Massurius Sabinus .....	90
133. Cei doi Nerva .....	90
134. Proculus .....	90
135. C. Cassius Longinus .....	90
136. Plautius .....	90
137. Javolenus Priscus .....	90
138. Titus Aristo .....	91
139. Salvius Julianus .....	91
140. Pegasus. Juventius Celsus tatăl .....	91
141. Juventius Celsus fiul .....	91
142. Neratius Priscus .....	91
143. Pomponius .....	91
144. Sextus Caecilius Africanus .....	92
145. Gaius .....	92
146. Doctrina dlui prof. Longinescu asupra lui Gaius .....	92
147. Opera lui Gaius .....	92
148. Palimpestrul din Verona .....	93
149. Ulpian Marcellus .....	93
150. Quintus Cervidius Scaevola .....	93
151. Aemilius Papinianus .....	94
152. Julius Paulus .....	94
153. Domitius Ulpianus .....	94
154. Valoarea lui Ulpian. Opinia lui A. Pernice .....	95
155. Alți jurisconșulți contemporani .....	95
156. Herennius Modestinus .....	95
157. Hermogenianus, Arcadius Charisius .....	95
158. Diferite feluri de lucrări juridice .....	96
159. Tratatetele elementare .....	96
160. Opiniones, Sententiae .....	96
161. Quaestiones, Responsa .....	96
162. <i>Libri ad Edictum</i> .....	96
163. <i>Libri ad Sabinum</i> .....	96

	<b>pag.</b>
164. <i>Digesta</i> .....	96
165. <i>Epistulae</i> .....	96
166. Studiul Dreptului.....	96
167. Metoda jurisconșulților .....	97

*Secțiunea a II-a. Monarhia absolută  
(dominatul)*

*§ 1. Organizarea Statului*

168. Reforma lui Dioclețian.....	97
169. „Dominatul” .....	97
170. Concepțiunea religioasă a Imperiului .....	98
171. Funcționarii imperiali .....	98
172. Armata și provinciile .....	98
173. Influența creștinismului.....	99

*§ 2. Izvoarele Dreptului*

174. I. Consuetudinea .....	99
175. II. Constituțiunile imperiale .....	99
176. Alcătuirea constituțiunilor. Consistoriul imperial .....	99
177. Formele constituțiunilor .....	100
178. <i>Pragmaticae Sanctiones</i> .....	100
179. Sfera de aplicare a constituțiunilor .....	100
180. Diviziunea imperiului și unitatea legislației.....	101
181. Senatul .....	101
182. Jurisconșulții .....	101
183. Autoritatea jurisconșulților clasici .....	102
184. Legea citațiunilor .....	102
185. Școlile de drept .....	102
186. „Dascălii universali” .....	103

*§ 3. Compilațiunile prejustiniane*

187. Noțiune generală.....	103
188. Codurile prejustiniane .....	103



	<b>pag.</b>
189. Compilațiuni din operele jurisconsulților .....	104
190. Legile romane ale barbarilor .....	104

#### CAPITOLUL IV

#### **Opera juridică a lui Justinian**

191. Împăratul Justinian .....	105
192. Alcătuirea compilațiunilor. Prima edițiune a Codului.....	106
193. Alcătuirea Digestelor.....	106
194. Împărțirea Digestelor.....	107
195. Planul titlurilor din Digeste. Doctrina lui Bluhme .....	108
196. Critica doctrinei lui Bluhme.....	109
197. Doctrina dlui C. Longo.....	110
198. Alcătuirea Instituțiunilor .....	110
199. A doua ediție a Codului.....	110
200. Novelele.....	111
201. <i>Corpus juris civilis</i> .....	112
202. Transmiterea operei juridice a lui Justinian.....	112
203. Restituirea textului original. Interpolatiunile.....	113
204. Aprecierea operei lui Justinian.....	114
205. Caracterul oriental al legislației lui Justinian.....	115

#### CAPITOLUL V

#### **Dreptul roman după Justinian**

##### *Secțiunea I – Dreptul roman în Orient*

206. Studiul Dreptului.....	115
207. Literatura juridică.....	116

##### *Secțiunea a II-a – Dreptul roman în Occident*

208. Compilațiunile. Studiul Dreptului în evul mediu.....	117
---	-----

pag.

## CAPITOLUL VI

**Izvoarele dreptului roman**

209. Sensul cuvântului „Izvor” .....	119
210. Planul studiului dreptului roman.....	122

## CARTEA A II-A

**Persoanele - *personarum***

## Introducere

211. Noțiunea de persoană .....	123
212. Cine poate fi persoană.....	123
213. Elementele personalității .....	123
214. Începutul și sfârșitul persoanei umane .....	124
215. Nașterea și decesul. Fixarea momentului când s-au produs.....	125
216. Capacitate de drept și capacitate de fapt .....	125
217. Persoanele morale sau juridice.....	125
217 <i>bis</i> . Planul cărții.....	126

## CAPITOLUL I

**Status libertatis**

218. Clasificare.....	126
-----------------------	-----

*Despre sclavi*

219. Noțiuni generale .....	126
-----------------------------	-----

§ 1. *Condițiunea juridică a sclavilor*

220. Evoluțiunea condiții juridice a sclavilor.....	127
221. Principiul primitiv .....	127
222. Situațiunea de fapt a sclavului .....	127
223. Situațiunea juridică a sclavului .....	128
224. Limitarea puterii stăpânului .....	129

	<b>pag.</b>
225. Recunoașterea unei personalități limitate a sclavului .....	129
226. Procesul de libertate.....	129
226 bis. Capacitatea de a se obliga a sclavului.....	131
227. Sclavul ca reprezentant al stăpânului său .....	132
228. Acțiunile <i>adjectitiae qualitati</i> .....	133

### § 2. Cauzele sclaviei

229. Noțiuni generale .....	134
229 bis. A. Cauzele sclaviei după <i>jus gentium</i> .....	134
229 ter. B. Cauzele sclaviei bazate pe dreptul civil .....	135

### § 3. Dezrobirea

230. Principiul .....	136
231. A. Modurile de dezrobire. Modurile formaliste.....	137
232. Evoluția modurilor formaliste de dezrobire .....	138
233. Modurile de dezrobire neformaliste.....	139
234. Modurile de dezrobire în epoca bizantină .....	139
235. B. Limitele legale ale dreptului de a dezrobi .....	139

## CAPITOLUL II Status Civitatis

236. Introducere. Ingenuii și dezrobiții.....	140
---	-----

### A. Ingenuii

237. Definiție.....	141
238. <i>Postiliminium</i> .....	141

### § 1. Cetățenii

239. Izvoarele dreptului de cetățenie.....	142
240. Pierderea calității de cetățean.....	142
241. Situațiunea și drepturile cetățeanului.....	142

**pag.****§ 2. *Latinii***

242. Categoriile de Latini.....	143
243. Situațiunea Latinilor.....	143
244. Încetățenirea Latinilor.....	143

**§ 3. *Peregrinii***

245. Noțiuni generale.....	144
246. Categoriile de peregrini.....	144
247. Situațiunea peregrinilor.....	144
248. Încetățenirea peregrinilor.....	145

**B. *Dezrobiții*****§ 1. *Dezrobiții cetățeni***

249. Noțiuni generale.....	146
250. Situațiunea dezrobiților cetățeni romani.....	147
250 <i>bis. Jura patronatus</i> .....	148

**§ 2. *Dezrobiții latini***

251. Noțiuni generale.....	149
252. Izvoarele.....	149
253. Încetățenirea latinilor Juniani.....	150
254. Condițiunea latinilor Juniani.....	150

**§ 3. *Dezrobiții peregrini***

255. Noțiuni generale.....	151
----------------------------	-----

**§ 4. *Dezrobiții în timpul lui Justinian***

256. Noțiuni generale.....	151
----------------------------	-----

**C. *Cazurile de semi-libertate***

256 <i>bis.</i> Noțiuni generale.....	151
---------------------------------------	-----

	<b>pag.</b>
<b>§ 1. Semi-libertatea în vechiul drept și în epoca clasică</b>	
257. I. <i>Addicti, nexi, judicati</i> .....	151
II. <i>Liber homo bona fide serviens</i> .....	153
III. <i>Redempti</i> .....	153
IV. <i>Auctorati</i> .....	153
V. <i>Persoanele in manicipio</i> .....	153
<b>§ 2. Semi-libertatea în Imperiul bizantin: Colonatul</b>	
258. Generalități .....	154
259. Cauzele colonatului .....	155
260. Stingerea colonatului.....	155
261. Origina colonatului.....	156
<b>CAPITOLUL III Status familiae</b>	
262. Familia și rudenia .....	156
263. Familia romană. Concepția romană .....	157
<b>A. Familia romană</b>	
264. Noțiuni generale .....	158
265. Familia <i>jure proprio</i> .....	158
266. <i>Agnatio</i> .....	159
267. <i>Gentiles</i> .....	160
268. Evoluțiunea agnațiunii și a gentilității .....	160
269. <i>Cognatio</i> .....	161
270. Efectele cognatiunii.....	161
271. Gradele de rudenie .....	161
<b>B. Patria Potestas</b>	
272. Noțiuni generale .....	161

pag.

§ 1. *Izvoarele puterii părintești*

273. Enumerațiune.....	162
274. a) Procreațiunea <i>ex justis nuptiis</i> .....	162
275. b) Adopțiunea. Generalități.....	163
276. I) Adrogațiunea. Formele adrogațiunii.....	164
277. Condițiunile adrogațiunii.....	165
278. Efectele adrogațiunii.....	166
279. Adrogațiunea impuberilor .....	167
280. Desfacerea adrogațiunii .....	167
281. II) Adopțiunea propriu-zisă. Formele sale .....	167
282. Formele adopțiunii în Dreptul lui Justinian.....	169
283. Condițiunile de fond ale adopțiunii.....	169
284. Efectele adopțiunii.....	170
285. Efectele adopțiunii în dreptul lui Justinian .....	171

c) *Legitimațiunea*

286. Noțiuni generale .....	172
287. Principiul primitiv .....	172
288. Excepțiunile dreptului imperial.....	173
289. Dreptul creștin .....	173
290. I) Căsătoria subsecventă. Originea ei .....	173
291. Legitimarea anastasiană .....	174
292. Efectele acestei legitimațiuni .....	174
293. II) Oblațiunea la curie .....	174
294. III) Legitimarea prin rescript imperial .....	175

§ 2. *Stingerea puterii părintești*

295. Durata puterii părintești.....	175
296. Stingerea puterii părintești: cauze de drept civil.....	176
297. Emanciparea .....	177
298. Formele emancipării .....	177
298. bis. Emancipațiunea greacă. <i>Abdicatio</i> .....	178
299. Condițiunile de fond ale emancipațiunii.....	178

	<b>pag.</b>
300. Efectele emancipațiunii.....	179
301. Ameliorarea situațiunii emancipatului.....	179
302. Succesiunea emancipatului .....	179
303. Revocarea emancipațiunii.....	179

### § 3. Efectele puterii părintești

304. Generalități.....	179
305. <i>Patria potestas</i> în vechiul drept roman .....	180
306. Limitarea puterii părintești.....	180
307. Situațiunea copiilor în privința bunurilor.....	182
A. Asemănări cu situațiunea sclavului.....	182
B. Diferențe față de situațiunea sclavului .....	182
1 Capacitatea contractuală a lui <i>filius familias</i> .....	182
2. Peculiile și <i>bona adventicia</i> .....	182
C. Bunurile adventice .....	184
3. Dreptul asupra patrimoniului părintesc .....	185
4. Donațiunile făcute de tată .....	185
308. Dreptul lui Justinian. Noul principiu: pluralitatea patrimoniilor .....	186
309. Evoluția puterii părintești.....	186

### C. Căsătoria

310. Cele două feluri de căsătorii romane.....	186
--	-----

#### § 1. Formarea căsătoriei

311. I) Căsătoria <i>cum manu</i> .....	187
312. Evoluția modurilor de dobândire a puterii maritale .....	189
313. Căsătoria în epoca bizantină .....	190
314. II) Căsătoria <i>sine manu</i> . Originea căsătoriei <i>sine manu</i> .....	190
315. Caracterele căsătoriei <i>sine manu</i> .....	190
316. Căsătoria legitimă în Imperiul bizantin. Noile prezumții de legitimitate .....	191

pag.

§ 2. *Condițiunile de fond  
ale căsătoriei romane*

317. Enumerațiune.....	192
318. I. Consimțământul.....	192
319. Evoluțiunea condițiilor consimțământului la căsătorie.....	193
320. II. Vârsta.....	194
321. III. <i>Jus conubii</i> .....	195
322. Prohibițiuni la căsătorie.....	197
323. Consecințele călcării unei condițiuni. Nulitate.....	198

§ 3. *Desfacerea căsătoriei*

324. Cauzele de desfacere a căsătoriei.....	198
325. Divorțul .....	199
326. Divorțul în căsătoria <i>cum manu</i> .....	199
327. Desfacerea căsătoriei <i>sine manu</i> .....	200
328. Istoricul divorțului .....	200
329. Cele patru forme de divorț și restrângerea libertății de a divorța .....	201
330. Consecințele divorțului .....	203

§ 4. *Efectele căsătoriei*

331. Trimitere.....	205
332. Raporturile dintre soți.....	205
333. Raporturile între mamă și copii.....	208

§ 5. *Alte uniuni în afara căsătoriei*

334. Noțiuni generale .....	209
335. Concubinatul .....	209
336. Situațiunea copiilor naturali .....	213
337. <i>Stuprum</i> .....	214



pag.

**CAPITOLUL IV**  
**Incapacitățile de fapt**

338. Generalități .....	214
339. Gradele incapacității .....	215
340. Cele două feluri de acte .....	216
341. Tutela și curatela .....	217
342. Capacitatea delictuală a incapabililor .....	218
343. Leziunea .....	219
344. Evoluțiunea tutelei și a curatelei .....	219

*Secțiunea I – Tutela*

345. Noțiune .....	219
--------------------	-----

*§ 1. Deschiderea tutelei*

346. Cazurile de deschidere ale tutelei .....	220
347. I. Tutela testamentară .....	220
348. II. Tutela legitimă .....	221
349. III. Tutela fiduciară .....	222
350. IV. Tutela Atiliană, honorară sau definitivă .....	223

*§ 2. Tutela impuberilor*

351. Administrarea tutelei .....	225
352. I. <i>Auctoritatis interpositio</i> .....	226
353. II. <i>Negotiorum gestio</i> .....	227
354. Puterile tutorului .....	229
355. Obligațiunile tutorului .....	231
356. I. Obligațiunile tutorului la intrarea în funcție .....	231
357. II. Obligațiunile tutorului în timpul tutelei .....	232
358. Obligațiunile tutorului la sfârșitul tutelei .....	233
359. Responsabilitatea tutorului .....	233
360. Înlăturarea și înlocuirea tutorului incorect .....	236
361. Cotutela .....	236
362. Protutela .....	237

	<b>pag.</b>
363. Curatela impuberului .....	237
<i>§ 3. Tutela femeilor</i>	
364. Origina tutelei femeilor .....	238
365. Deferirea tutelei femeilor .....	239
366. <i>Coemptio fiduciaria</i> .....	240
367. Administrarea tutelei femeilor .....	241
368. Desuetudinea tutelei femeilor .....	241
<i>§ 4. Stingerea tutelei</i>	
369. Cauze comune de stingere ale tuturor tutelelor .....	242
Secțiunea a II-a <b>Curatela</b>	
370. Definițiune. Enumerațiune.....	243
<i>§ 1. Curatela nebunului</i>	
371. Origina curatelei nebunului. Legea celor XII Table .....	243
372. Caracterul curatelei.....	244
<i>§ 2. Curatela prodigului</i>	
373. Noțiunea de prodigalitate.....	245
374. A. Opinia tradițională .....	245
375. B. Teoriile dlor F. de Visscher și Collinet .....	246
376. Aprecierea noii teorii .....	247
377. Capacitatea prodigului.....	247
378. Caracterul curatelei prodigului.....	248
<i>§ 3. Deferirea și administrarea curatelelor nebunului și a prodigului</i>	
379. Deferirea curatelelor .....	249
380. Administrarea curatelelor.....	249
381. Responsabilitatea curatorului și acțiunile ce rezultă .....	250

	<b>pag.</b>
<b>§ 4. Curatela minorilor de 25 de ani</b>	
382. Considerațiuni generale.....	250
<i>I. Lex Plaetoria</i>	
382. bis. Legea Plaetoria și data ei .....	251
383. Dispozițiunile legii Plaetoria .....	251
384. Expresiunea „ <i>non redditis causis</i> ” .....	253
<i>II. Edictul pretorului</i>	
385. <i>Restitutio in integrum</i> .....	253
386. <i>Exceptio legis Plaetoriae</i> .....	254
<i>III. Rescriptele imperiale</i>	
387. Reformele imperiale .....	254
<i>IV. Dreptul bizantin</i>	
388. Influențele elenice .....	255
389. <i>Venia aetatis</i> .....	256
<i>Cura bonorum</i>	
390. Diferitele curatele ale bunurilor. Caracterele lor.....	257
<b>CAPITOLUL V</b>	
<b>Incapacitățile de drept</b>	
391. Enumerațiune.....	258
<i>§ 1. Capitis deminutio</i>	
392. Diferitele feluri de <i>capitis deminutio</i> .....	258
<i>I. Cele trei capitis deminutiones:</i> <i>cauzele lor</i>	
393. Diferitele cazuri de <i>capitis deminutio</i> .....	259

pag.

*II. Efectele celor trei capitis  
deminutiones*

394. Considerațiuni generale.....	261
395. Efectele în privința drepturilor de familie .....	261
396. Efectele în privința bunurilor .....	261
397. Modificările introduse de pretor .....	262
398. Efectele <i>capitis deminutiunii</i> sub Justinian.....	262
399. Explicarea efectelor celor trei <i>capitis deminutiones</i> .....	262

*§ 2. Intestabilitas, nota censoria, infamia,  
turpitude*

400. Noțiuni generale asupra acestor decăderi .....	263
---	-----

*Apendice*

*Inegalitățile sociale în dreptul roman*

401. Situațiunea militarului.....	265
402. Aplicările principiului <i>nemo censetur ignorare legem</i> .....	265
403. <i>Honestiores și humiliores</i> .....	265
404. Situațiunea femeilor .....	266
405. Religiunea.....	266

CAPITOLUL VI

**Persoanele morale sau juridice**

406. Noțiuni istorice .....	266
407. Principalele categorii de persoane morale .....	267
408. Formarea persoanelor morale .....	268
409. Capacitatea persoanelor morale.....	270
410. Noțiunea de personalitate morală.....	270

pag.

## CARTEA A III-A

**Jus rerum**

## Introducere

411. Noțiunea patrimoniului.....	273
412. Caracterul drepturilor patrimoniale.....	273
413. Istoricul distincțiunii drepturilor patrimoniale de drepturile personale. Diferitele sensuri ale acestui cuvânt .....	273
414. Teoria patrimoniului .....	274
415. Elementele patrimoniului .....	275
416. Drepturile reale și caracterele lor.....	275
417. Drepturile de creanță și caracterele lor .....	275
418. Critica acestei distincțiuni .....	276

## TITLUL ÎNTÂI

**Diviziunea bunurilor**

419. Definiția cuvântului bun ( <i>res</i> ).....	277
420. Principalele clasificări ale bunurilor la Romani.....	278
421. I. <i>Res in patrimonio, res extra patrimonium</i> .....	278
422. Subdiviziunea bunurilor <i>extra patrimonium</i> .....	278
423. <i>Res nullius</i> .....	280
424. II. <i>Res mobiles</i> și <i>res soli</i> .....	281
425. III. <i>Res corporales</i> și <i>res incorporales</i> .....	281
426. IV. <i>Res Mancipi</i> și <i>res nec Mancipi</i> .....	282
427. V. <i>Genera, species</i> ; bunuri fungibile și nefungibile .....	284
428. Moneda .....	285
429. VI. <i>Res unitae uniuersitates rerum</i> .....	286
430. VII. Bunuri divizibile și bunuri indivizibile.....	286
431. VIII. Capitalul și fructele.....	287
432. IX. Lucruri principale și accesorii.....	287

pag.

TITLUL AL DOILEA  
**Proprietatea și sancțiunile ei**

433. Noțiune generală..... 288

CAPITOLUL I

**Proprietatea**

*Secțiunea I – Definițiunea și restricțiunile  
proprietății*

434. Definițiunea proprietății..... 288

435. Restricțiunile dreptului de proprietate ..... 289

*Secțiunea a II-a – Originea, evoluția  
și felurile proprietății în Dreptul roman*

436. Originile proprietății ..... 290

437. Opinia dlui Cuq asupra proprietății lucrurilor  
*nec mancipi*..... 290

438. Proprietatea funciară. Evoluția ei ..... 291

439. Felurile proprietății în Dreptul roman ..... 292

440. I. Proprietatea quiritară ..... 293

441. II. Proprietatea pretoriană (*in bonis*) ..... 293

442. III. Proprietatea peregrină ..... 296

442. bis. IV. Proprietatea provincială..... 296

443. V. Evoluția proprietății funciare ..... 298

CAPITOLUL II

**Poseziunea**

444. Noțiunea posesiunii ..... 298

445. Accepțiunea restrânsă a cuvântului „poseziune” ..... 299

446. Raporturile între posesiune și proprietate ..... 300

447. Sensul extensiv al cuvântului posesiune ..... 300

448. Deosebirea între proprietate și posesiune  
în doctrina modernă ..... 301

	<b>pag.</b>
449. Importanța posesiunii.....	302
450. Detențiunea și posesiunea .....	302
451. Planul capitolului .....	302

### *Secțiunea I – Posesiunea și efectele ei*

#### *§ 1. Dobândirea posesiunii*

452. Elementele posesiunii.....	303
453. Dobândirea directă a posesiunii.....	303
454. Dobândirea posesiunii prin intermediari.....	304

#### *§ 2. Pierderea posesiunii*

455. Generalități .....	307
456. Pierderea directă a posesiunii.....	307
457. Pierderea indirectă a posesiunii.....	309

#### *§ 3. Protecțiunea posesiunii. Interdictele posesorii*

458. Generalități .....	310
459. I. Interdictele <i>retinendae possessionis</i> 310	
460. 1. Interdictul <i>uti possidetis</i> .....	311
461. 2. Interdictul <i>utrubi</i> .....	312
462. Rolul primitiv ale acestor interdicte .....	312
463. Originea excepțiunii posesiunii vițioase .....	313
464. II. Interdictele <i>recuperandae possessionis</i> .....	314
465. 1. Interdictul <i>unde vi</i> .....	315
466. 2. Interdictul <i>de precario</i> .....	316
467. 3. Interdictul <i>de clandestina possessione</i> .....	316
468. Comparațiune între interdictele conservatorii și cele restitutorii .....	317
469. Enumerarea posesorilor protejați prin interdicte.....	318

**pag.**

§ 4. *Reformele protecțiunii posesorii  
în dreptul imperial*

470. Reformele din epoca clasică .....	319
471. Reformele din dreptul lui Justinian.....	319

§ 5. *Efectele generale ale posesiunii*

472. <i>Possessio ad interdicta</i> .....	320
473. <i>Possessio ad usucapionem</i> .....	320

*Secțiunea a II-a – Teoriile moderne asupra  
posesiunii*

474. Generalități .....	321
475. I. Natura juridică a posesiunii.....	321
476. II. Fundamentul protecțiunii posesiunii.....	321
477. A. Teoria lui Savigny .....	322
478. B. Teoria lui Ihering .....	322
479. III. Criteriul distincțiunii între posesori și detentori .....	322
480. A. Teoria lui Savigny.....	322
481. B. Teoria lui Ihering .....	323

*Secțiunea a III-a – Scurtă privire asupra protecției  
posesiunii de la Romani până astăzi*

482. Dreptul bizantin.....	324
483. Dreptul canonic occidental .....	324
484. Codurile moderne .....	325

**CAPITOLUL III**

**Modurile de dobândire a proprietății**

485. Diferitele feluri de transmisiuni a bunurilor.....	325
486. Modurile de dobândire a proprietății <i>inter vivos</i> , cu titlu particular .....	326
487. Clasificarea acestor moduri .....	326
488. 1. Modurile lui <i>ius civile</i> și cele de drept natural .....	326



	<b>pag.</b>
489. 2. Moduri originare și moduri derivate .....	327
490. 3. Moduri voluntare și moduri nevoluntare .....	327

*Secțiunea I – Modurile originare de dobândire  
a proprietății*

491. Generalități .....	328
-------------------------	-----

*§ 1. Ocupațiunea*

492. Noțiune .....	328
493. Cazurile de aplicare.....	328
494. A. <i>Res hostiles</i> .....	328
495. B. Vânatul .....	329
496. C. Lucrurile fără proprietar.....	329
497. D. Lucrurile părăsite ( <i>res derelictae</i> ) .....	330
498. E. Tezaurul .....	330
499. Efectele ocupațiunii 332	

*§ 2. Specificațiunea*

500. Noțiune generală.....	332
501. A. Drepturile specificatorului.....	334
502. B. Drepturile proprietarului materiei .....	334

*§ 3. Dobândirea fructelor*

503. Pozițiunea problemei .....	334
504. A. Proprietarul.....	335
505. B. Uzufructuarul.....	335
506. C. Arendașul simplu .....	336
507. D. Arendașul unui <i>ager vectigalis</i> și emfiteotul.....	336
508. E. Posesorul de bună credință .....	336
509. Rezumat .....	338

*§ 4. Accesiunea*

510. Definițiune .....	338
511. A. Accesiunea imobiliară.....	339

	<b>pag.</b>
512. 1. Aluviunea.....	339
513. 2. Avulsivunea.....	339
514. 3. Dobândirea insulei.....	339
515. 4. Albia părăsită .....	339
516. B. Accesiunea unui mobil la un imobil .....	340
517. a) Plantațiile.....	340
518. b) Construcțiuni făcute pe terenul altuia.....	341
519. Accesiunea mobilă.....	343
520. I. <i>Confusio</i> și <i>commixtio</i> .....	343
521. II. Accesiunea mobilă propriu-zisă .....	345

### *Secțiunea II – Modurile derivate voluntare*

522. Condițiunile unei alienări valabile.....	346
523. 1. Persoanele capabile de a aliena .....	347
524. 2. Bunurile alienabile .....	347
525. 3. Modurile de alienare.....	347
526. Enumerarea modurilor derivate voluntare .....	349

#### *§ 1. Mancipatio*

527. Definițiune .....	350
528. 1. Formele mancipațiunii.....	350
529. 2. Istoricul mancipațiunii.....	351
530. Ipoteză asupra mancipațiunii primitive.....	352
531. Aplicarea mancipațiunii.....	352
532. Mancipațiunea după cele XII Table .....	353
533. 3. Aplicațiunile mancipațiunii .....	355
534. 4. Disparațiunea mancipațiunii .....	357
535. 5. Efectele mancipațiunii.....	357

#### *§ 2. In jure cessio*

536. Definițiune .....	360
537. 1. Formele sale .....	360
538. 2. Cazurile de aplicațiune.....	.....
539. 3. Efectele .....	.....

	<b>pag.</b>
540. 4. Dispariția acestui mod de alienare .....	

### **Apendice**

541. Vechimea respectivă a acestor moduri de alienare .....	361
--	-----

#### *§ 3. Traditio*

542. Definițiune și elemente .....	362
543. 1. Actul material, remiterea lucrului .....	363
543. <i>bis.</i> Tradițiunea fără deplasare materială .....	364
544. a) <i>Traditio brevi manu</i> .....	364
545. b) Constitutul posesoriu .....	364
546. 2. Elementul intenționat al tradițiunii .....	365
547. <i>Justa causa</i> (noțiunea primitivă) .....	366
548. 1. Eroarea asupra justei cauze .....	367
549. 2. Neînțelegere asupra cauzei .....	367
550. 3. Cauza imorală .....	368
551. Efectele tradițiunii .....	368

#### *Secțiunea III – Modurile derivate nevoluntare*

552. Noțiune generală .....	369
552 <i>bis.</i> <i>Enumerațiune</i> .....	369

#### **A. Considerațiuni generale**

##### *§ 1. Usucapio și prescripțiunile*

553. Elemente comune .....	370
554. Caracterul prescripțiunii și evoluția ei .....	371

#### **B. Uzucapiunea**

555. Generalități .....	372
556. a) <i>Res habilis</i> .....	373
557. 1. <i>Res extra commercium</i> .....	373
558. 2. Lucrurile inalienabile .....	373
559. 3. Bunurile unor anumite persoane .....	373

	<b>pag.</b>
560. 4. <i>Res furtivae</i> .....	374
561. b) <i>Justus titulus (justa causa)</i> .....	375
562. Titlul putativ .....	376
563. c) Buna-credință ( <i>bona fides</i> ).....	376
564. Buna-credință în cazul tradițiunii unei <i>res Mancipi</i> .....	377
565. Definițiunea bunei-credințe .....	377
566. Diferite ipoteze de uzucapiune. a) Dobândirea a <i>non domino</i> .....	378
567. b) <i>Uzucapio</i> .....	378
568. c) <i>Res derelicta</i> .....	378
569. Uzucapiunile unde nu e nevoie de bună-credință.....	379
570. a) <i>Uzucapio pro herede</i> .....	379
571.-572. b) <i>Usureptiones</i> .....	379
573. c) Uzucapiunea servituților .....	380
574. Extinderea noțiunii de bună-credință .....	380
575. Momentul când buna-credință era necesară.....	381
576. Comparațiune între justul titlu și buna-credință .....	382
577. d) Posesiunea prelungită în timpul intervalului necesar uzucapiunii.....	382
578. 1. Dreptul roman arhaic și clasic .....	383
579. 2. Dreptul lui Justinian .....	383
580. Schimbările de posesori în timpul uzucapiunii.....	384
581. Succesorul cu titlu universal .....	384
582. Succesorul cu titlu particular .....	384
583. Sfera de aplicațiune și efectele uzucapiunii.....	385

### **C. Prescripțiunile**

584. Noțiune generală.....	385
585. I. <i>Longi temporis praescriptio</i> .....	386
586. A. Caracterul prescripțiunii .....	386
587. B. Condițiunile prescripțiunii.....	386
588. C. Efectele prescripțiunii.....	388
589. D. Evoluția prescripțiunii .....	388
590. II. <i>Praescriptio longissimi temporis</i> .....	388

pag.

***D. Reformele lui Justinian***

591. Cauzele reformelor.....	388
592. 1. Cazul când justul titlu și buna-credință coexistă .....	389
593. 2. Cazul când nu există decât buna-credință .....	389
394. 3. Cazul când nu există nici just titlu, nici bună-credință.....	389

***§ 2. Adjudicațiunea***

595. Definițiune .....	389
596. Efecte.....	390
597. Alte cazuri de transferare a proprietății pe cale judecătorească.....	391
598. <i>Addictio</i> .....	391

***§ 3. Transferul proprietății prin efectul legii***

599. Ipotezele prevăzute de Ulpian.....	391
600. Alte ipoteze .....	392

***Secțiunea IV – Dobândirea proprietății de la Stat***

601. Enumerarea principalelor ipoteze.....	393
--	-----

**CAPITOLUL IV****Stingerea dreptului de proprietate**

602. Caracterul perpetuu al proprietății.....	394
603. 1. Scăparea animalului sălbatec.....	394
602. 2. Pierderea animalelor domestice.....	394
605. 3. <i>Derelictio</i> .....	395
606. 4. Lucrurile luate de inamic.....	395
607. 5. Termenul sau condițiunea rezolutorie .....	395

**CAPITOLUL V****Sancțiunile dreptului de proprietate**

608. Acțiunile petitorii, posesorii și delictuale.....	395
--	-----

pag.

*Secțiunea I – Sancțiunea proprietății  
quiritare*

609. Distincțiuni .....	396
610. I. Revendicarea.....	396
611. A. Formele revendicării. 1. Procedura <i>per sacramentum</i> .....	396
612. 2. Procedura <i>per sponsionem</i> .....	398
613. 3. Procedura <i>per formulam petitoriam</i> .....	399
614. B. Condițiunile revendicării 1. Pentru reclamant.....	400
615. 2. Pentru pârât.....	400
616. 3. Obiectul litigiului .....	401
617. C. Efectele revendicării .....	401
618. 1. Restituirea obiectului.....	402
619. 2. Restituirea fructelor.....	403
620. A. Fructele după <i>litis contestatio</i> .....	403
621. B. Fructele dinainte de <i>litis contestatio</i> .....	403
622. 3. Reținerea cheltuielilor .....	404
623. Situațiunea hoțului într-un proces de revendicare .....	405
624. D. Executarea .....	406
625. E. Caracterele acțiunii în revendicare în dreptul roman.....	407
626. II. Acțiunea negatorie și prohibitorie .....	407
627. Formele acțiunii negatorii.....	408
628. Condițiunile de exercițiu.....	408
629. Efectele acțiunii .....	409

*Secțiunea II – Proprietatea pretoriană  
și acțiunea publiciană*

630. Cazurile de proprietate pretoriană .....	409
631. Cine poate utiliza acțiunea publiciană .....	411
632. 1. Proprietarul pretorian .....	411
633. 2. Dobânditorul a <i>non domino</i> .....	411

	<b>pag.</b>
<i>Secțiunea III – Proprietatea asupra fondurilor provinciale</i>	
634. Sancțiunea proprietății asupra fondurilor provinciale.....	412
<i>Secțiunea IV – Proprietatea peregrină</i>	
635. Sancțiunea proprietății peregrine .....	413
<i>Secțiunea V – Acțiunea negatorie și prohibitorie</i>	
636. Aplicațiunile acestor acțiuni la proprietatea pretoriană, provincială sau peregrină.....	413

## TITLUL AL TREILEA

### **Jura in re aliena**

637. Considerațiuni generale.....	414
-----------------------------------	-----

## CAPITOLUL I

### **Servituțiile**

638. Noțiuni generale.....	415
639. Caracterele servituțiilor. 1. Sunt drepturi reale .....	415
640. 2. Poartă asupra lucrului altuia .....	416
641. 3. Servituțiile sunt derogări de la dreptul comun.....	416
642. 4. Servituțiile sunt drepturi incorporale .....	416

### *Secțiunea I – Clasificarea servituțiilor*

#### *§ 1. Servituțiile prediale*

643. Enumerare .....	417
644. 1. Servituțiile prediale rustice.....	417
645. 2. Servituțiile prediale urbane.....	417
646. Diviziunea servituțiilor prediale.....	419
647. Caracterele comune ale servituțiilor prediale .....	419

**pag.***§ 2. Servituțiile personale*

648. Enumerare .....	421
649. Caracterele servituțiilor personale.....	421

*I. Uzufuctul*

650. Definiție.....	421
651. Istoric .....	422
651 <i>bis</i> . Obiectul uzufuctului.....	423
652. Cvasiuzufuctul .....	423
653 Uzufuctul unei servituți (în Dreptul lui Justinian).....	424
654. Drepturile uzufuctuarului .....	424
655. 1. Copilul sclavei.....	424
656. 2. Uzufuctul unei turme .....	424
657. 3. Uzufuctul unei păduri .....	424
658. 4. Dobândirea fructelor .....	425
659. 5. Fructe civile și fructe naturale.....	425
660. 6-10. Alte ipoteze .....	425
661. Obligațiunile uzufuctuarului .....	426
662. Reformele pretorului: <i>Cautio usufructuaria</i> .....	426

*II. Usus*

663. Definiție. Noțiunea primitivă .....	427
664. Extensiuni.....	428

*III. Habitatio*

665. Definiția și evoluția abitațiunii.....	428
---	-----

*IV. Operae servi vel animalis*

666. Noțiune.....	429
667. Comparațiune între <i>usus</i> și <i>habitatio</i> .....	429



	<b>pag.</b>
<i>Secțiunea II – Constituirea servituților</i>	
668. Enumerarea modurilor de constituire.....	429
<i>§ 1. Mancipațiunea</i>	
669. a) Aplicațiunea la servituțile <i>res Mancipi</i> .....	430
670. b) Aplicațiune la servituțile <i>res nec Mancipi</i> .....	430
<i>§ 2. In jure cessio</i>	
671. Noțiune generală.....	430
<i>§ 3. Legatul per vindicationem</i>	
672. Aplicarea lui la constituirea de servituți.....	431
<i>§ 4. Uzucapiunea și prescripțiunea</i>	
673. Evoluția acestui mod de constituire a <i>Lex Seribonia</i> .....	431
<i>§ 5. Adjudictatio</i>	
674. Noțiune.....	432
<i>§ 6. Legea</i>	
675. Servituțiile legale.....	432
<i>§ 7. Tradițiunea și cvasitradițiunea</i>	
676. Doctrina lui Javolenus.....	432
<i>§ 8. Pactele și stiplațiunile</i>	
677. Dificultăți și controverse.....	433
<i>Secțiunea III – Stingerea servituților</i>	
678. Noțiuni generale.....	434
679. A. Moduri comune de stingerea tuturor servituților. 1. Moduri nevoluntare.....	434
680. 2 Moduri voluntare.....	435

	<b>pag.</b>
681. B. Moduri particulare de stingere ale unor anumite servituți .....	435
682. a) Servituțiile prediale .....	435
683. Servituțiile prediale rustice .....	436
684. Servituțiile prediale urbane .....	436
685. Clasificarea servituțiilor .....	436
686. b) Servituțiile personale.....	437

#### *Secțiunea IV – Sancțiunea servituțiilor*

687. Noțiune generală.....	438
688. A. Acțiunea confesorie .....	438
689. B. Acțiunea confesorie utilă.....	439
690. C. Interdictele .....	439
691. Enumerarea lor.....	439

### CAPITOLUL II

#### **Locațiunile pe termen lung; superficia**

692. Locațiunile termen lung.....	441
693. I. <i>Conductio agri vectigalis</i> .....	441
694 II. Emfiteoza.....	442
695. Comparațiune între <i>conductio agri vectigalis</i> și emfiteoză.....	442
696. III. Superficia. Definițiune.....	443
697. Protecțiunea superficiei.....	443
698. Drepturile superficiarului .....	443
699. Obligațiunile superficiarului .....	444
700. IV Alte drepturi reale.....	444

TABLA ANALITICĂ A MATERIILOR.....	445
-----------------------------------	-----

TABEL SINOPTIC.....	479
---------------------	-----

DICȚIONAR.....	507
----------------	-----



**CONSTANTIN HAMANGIU**

CONSILIER LA ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE  
MEMBRU DE ONOARE AL ACADEMIEI ROMÂNE

**MATEI G. NICOLAU**

DIPLOMAT AL ȘCOLII DE ÎNALTE STUDII A SORBONEI  
LAUREAT AL INSTITUTULUI FRANȚEI

# DREPTUL ROMAN

Ediție îngrijită de **av. drd. Alin-Gabriel Oprea**



*Această lucrare a fost publicată sub egida  
Centrului pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă,  
Facultatea de Drept, Universitatea din București*

Editura  
**Hamangiu**  
2022

## TITLUL ÎNTÂI

### Diviziunea bunurilor

**419.** *Definiția cuvântului bun (res).* Activitatea economică a omului se exercită asupra acelor lucruri din lumea înconjurătoare care îi pot fi utile, de aceea Dreptul nu va studia lucrurile decât din acest punct de vedere al posibilității întinderii puterii juridice a omului asupra lor: nu vor fi luate în considerare lucrurile care nu îndeplinesc aceste condițiuni. Vor fi deci bunuri acele lucruri care, prezentând utilitate pentru om<sup>[1]</sup> pot fi în același timp obiecte de drept, adică să fie susceptibile de a fi supuse puterii juridice a omului – soarele, astrele, de asemenea și omul însuși nu pot fi considerate bunuri fiindcă nu pot face obiectul unui drept. Același înțeles, din punct de vedere juridic avea cuvântul *res* la Romani cu o singură deosebire, și anume că numai omul *liber* nu putea fi obiect de drepturi, pe când sclavul era considerat ca *res*. Dar Romanii mai cuprindeau în cuvântul *res*, luat de data aceasta într-un sens larg, chiar și drepturile însele, nu numai obiectele de drept<sup>[2]</sup>.

Romanii, care nu au căutat să definească cu precizie cuvântul *res*<sup>[3]</sup>, ne-au lăsat împărțiri complete ale bunurilor dintre care multe au rămas în vigoare în dreptul modern.

---

<sup>[1]</sup> Din punctul de vedere al utilității lor, Romanii spuneau: *bona ab eo dicuntur quod beant hoc est beatos faciunt* (Ulpian, *Dig.*, 150, 16, 49).

<sup>[2]</sup> *Rei appellatione et causae et jura continentur* (*D.*, 50, 16, de V. S., 23). De aici diferența pe care o făceau între *res corporales* și *res incorporales*. A se vedea *infra*, p. 281, parag. 425.

<sup>[3]</sup> A se vedea Accarias, *Précis*, I, p. 479. P. Bonfante, *Istit. di diritto romano*, p. 227 și urm.; Declareuil, *Rome et l'organisation du droit*, p. 173 și dl S.G. Longinescu, *Drept roman. Partea generală*, ed. 1908, p. 279 și urm., nr. 619-622. Cf. C. Ferrini, *Manuale di Pandette*, 1917, pp. 253-254 (nr. 207-209) și G. Cornil, *Droit Romain*, p. 164.

## Principalele clasificări ale bunurilor la Romani

**420.** Romanii ne-au lăsat mai multe diviziuni și clasificări ale bunurilor, însă nu toate sunt bazate pe același criteriu: unele au un caracter mai mult economic, altele mai mult juridic, unele au fost alcătuite sub influența filosofiei grecești, altele sunt pur romane, în sfârșit, unele sunt recente, iar altele își pierd originea în noaptea timpurilor.

**421.** *Prima clasificare: res in patrimonio; res extra patrimonium.* Gaius (Instit., II, 1) scrie că toate lucrurile sunt „*vel in nostro patrimonio, vel extra nostrum patrimonium*”, după cum sunt susceptibile de apropiere individuală sau nu (adică nu pot fi achiziționate de un particular). Această împărțire corespunde deci împărțirii moderne a lucrurilor în comerț și a lucrurilor în afara comerțului<sup>[1]</sup> și de aceea unii romaniști au substituit expresiunilor *res in patrimonio* și *res extra patrimonium*<sup>[2]</sup> din textele Instituțiilor lui Gaius și Justinian (II, 1, pr.) expresiunile *res in commercio, res extra commercium*, care într-adevăr se regăsesc în texte, însă cu alt înțeles, referindu-se la bunurile alienabile și inalienabile (de exemplu, imobilul dotal era inalienabil, dar *extra commercium* după Romani, dar totuși susceptibil de apropiere privată, deci *in patrimonio*). Socotim, prin urmare, că e bine să păstrăm denumirea romană și să n-o înlocuim cu expresiunile corespunzătoare moderne cum fac unii romaniști<sup>[3]</sup>.

**422.** *Subdiviziunile bunurilor extra patrimonium: Res divini juris, res nullius humani juris.*

Motivele care făceau ca lucrurile să fie în afară de comerț puteau fi de două naturi diferite: ori era un motiv religios, ori interesul comunității cerea aceasta.

*Res divini juris* erau deci acele *res* excluse din comerț dintr-un motiv religios. Ele erau de trei feluri:

---

<sup>[1]</sup> În sensul de bunuri care sunt în circuitul civil și bunuri care nu sunt în circuitul civil, după cum precizează și art. 553 alin. (4), 1229, și 1484 C. civ. actual (n.n., A.-G.O.).

<sup>[2]</sup> A se vedea critica acestei expresiuni la Accarias, *Précis*, I, p. 508, nr. 198.

<sup>[3]</sup> Cf. P. Bonfante, *Istit. di Diritto romano*, p. 228, nr. 2; Girard, *Manuel*, p. 260.

a) *Res sacrae*, consacrate de un preot al poporului roman zeilor cerești printr-o ceremonie specială, *inauguratio*, *consecratio* și *dedicatio* în baza împuternicirii date printr-o lege<sup>[1]</sup> sau senatus-consult (cf. Gaius, *Comm.*, II, 4, 5).

b) *Res religiosae* era cele lăsate (*relictæ*) sufletului morților (*Dis Manibus*). Un pământ devenea religios prin îngroparea definitivă a unui cadavru al unui om liber sau sclav<sup>[2]</sup> de către cei care aveau această sarcină, în urma săvârșirii ceremoniei religioase respective, cu condițiunea ca îngroparea să se fi făcut cu autorizarea proprietarului quiritar al pământului, dacă nu era chiar el cel care făcea acest lucru.

c) *Res sanctae*. Erau porțile și zidurile orașelor. Într-adevăr, în vechime exista obiceiul ca fondatorii orașelor să facă o ceremonie specială în urma căreia se fixa circumferința noii cetăți peste care aveau să fie ridicate ulterior zidurile<sup>[3]</sup>. În timpul lui Gaius această amintire a obiceiului străvechi începuse să fie uitată: se vede după cuvintele sale că această ultimă categorie de *res divini juris* făcea tranziția cu *res nullius humani juris*: *Res sanctae... quo dammodo divini juris sunt* (Gaius, *Comm.*, II, 8), adică *res sanctae*<sup>[4]</sup> sunt întrucâtva de drept divin<sup>[5]</sup>.

*Res nullius*<sup>[6]</sup> *humani juris* erau lucrurile scoase din comerț, fiindcă ele erau destinate uzului comun. Acestea erau:

a) *Res communes*, ca, de exemplu aerul, apa mărilor etc., care prin natura lor nu sunt susceptibile de apropriere individuală.

[1] În ultimul stadiu al dreptului în loc de o lege avem o constituție imperială în acest scop. V. Ulp., *D.*, I, 8, 9, 1. Formula prin care preotul făcea consacrarea se numea „*lex dedicationis*” (v. Macrobiu, 3, 3, 4). Pentru a-l dezafecta, o ceremonie specială era necesară, *profanatio*.

[2] Ulpian, *Dig.*, 11, 7, 2, pr. Cf. asupra acestei materii, M. Morel, *Le „sepulchrum”*, Paris, 1928.

[3] O ceremonie specială îndeplinită de auguri le consacra ulterior. Cf. Ed. Cuq, *Anc. Droit*, 280, 3.

[4] *Sanctus* vine de la verbul *sanctire*, a garanta, a proteja. Cf. *Instit.* lui Justinian, II, 1, de *R. D.*, 10.

[5] Hotarele de pe câmp, consacrate lui *terminus*, erau, de asemenea, *res sanctae* (cf. Accarias, *Précis*, I, nr. 204).

[6] Cf. Girard, *Manuel*, p. 261 și *infra*, *res nullius*.

b) *Res publicae*. Erau bunurile poporului roman (adj. *publicul* vine de la *populus*), de exemplu *ager publicus*, *servi publici* etc.

Asupra acestor bunuri nimeni nu putea avea un drept real: folosința lor era garantată prin *actio injuriarum* – faptul de a fi împiedicați de a ne folosi de ele se consideră ca o atingere adusă personalității umane<sup>[1]</sup>.

c) *Res universitatum*. Erau bunurile unei comunități (*universitas*). Ele aparțineau tuturor membrilor ei, iar nu fiecăruia în parte<sup>[2]</sup>, fiind vorba, spre exemplu, despre bunurile orașelor: teatrele, străzile etc.

*Res in nostro patrimonio* erau toate celelalte. Ar fi o eroare să se identifice *res nullius* cu *res extra patrimonium*, căci erau unele *res nullius* care erau *in patrimonio*, adică în comerț, spre exemplu lucrurile care nu au aparținut niciodată nimănui (vânatul, peștele din mări sau ape publice etc.) sau lucrurile părăsite (*res derelictae*)<sup>[3]</sup>.

**423.** *Res nullius*. Câteva cuvinte asupra acestei expresiuni sunt necesare. Intrau în această categorie: 1. *Res divini juris*; 2. *Res communes*, așa cum au fost definite mai sus; 3. *Res derelictae*; 4. Lucrurile care nu au aparținut niciodată nimănui (*Res nullius* în sens restrâns). Pentru *res publicae* și pentru *res universitatum* există o controversă: unii autori<sup>[4]</sup> susțin că erau proprietatea Statului sau a cetățitorilor, alții<sup>[5]</sup> susțin că statul sau cetățitorii nu dețineau asupra lor decât un drept de suveranitate. Romanii nu și-au pus această problemă. Într-adevăr, chiar distincțiunile între *res publicae* și *res communes* etc. nu erau la ei așa de limpezi cum le-am arătat<sup>[6]</sup>. Problema s-a pus însă de către moderni cu ocazia unui proces între

[1] *Dig.*, 43, 8: *Ne quid in loc publico*, 2, 9.

[2] Și în acest caz *actio injuriarum* garanta folosința. V. *Dig.*, pasajul citat la nota 4.

[3] Cf. S.G. Longinescu, *Drept roman. Partea generală*, ed. 1908, p. 324, nr. 721.

[4] Dernburg, *System des Röm. Rechts*, I, § 71, nr. 7 și *Rechtsgutachten über den Streit zwischen Baselland u. Baselstadt*; Pernice, *Labeo*, I, p. 267; Girard, *Manuel*, p. 262, text și nota 3.

[5] Ihering, *Der Streit zwischen Baselland u. Baselstadt*; Keller, *Gutachten über den Streit zwischen Baselland u. Baselstadt über die Baseler Festungswerke*.

[6] P. Bonfante, *Istit. di diritto rom.*, p. 229, nr. 1.

cele două cantoane elvețiene, al orașului Basel și al teritoriului Basel (Baselland), cu privire la soarta pământului pe care erau fortificațiile în urma deciziei de desfacere a acestora<sup>[1]</sup>.

**424.** *A doua clasificare: res mobiles, se moventes; res soli, fundus, praedia.* Distingiunea atât de importantă în dreptul modern între bunurile mobile și imobile exista și în Dreptul roman, dar era de o însemnătate mai mică. Importanța acestei împărțiri în dreptul modern vine din vechiul drept germanic și francez. Spre deosebire de dreptul modern, în Dreptul roman această împărțire nu se aplica decât bunurilor corporale, dar nu și drepturilor. Chiar în Dreptul roman importanța acestei diviziuni a crescut treptat.

Printre imobile, Romanii deosebeau:

*Praedia rustica*, terenuri fără construcții, indiferent dacă erau la țară sau la oraș.

*Praedia urbana*, terenuri cu construcții, indiferent unde s-ar fi găsit ele<sup>[2]</sup>.

*Praedia Italica și Praedia provincialia.* Vom reveni asupra acestora din urmă<sup>[3]</sup>.

**425.** *A treia clasificare. Res corporales și res incorporales.* După cum am văzut, Romanii nu cuprindeau în împărțirea precedentă decât numai *res corporales*, dar ne amintim totuși că sub denumirea de *res* romanii cuprindeau și drepturile, deci împotriva felului obișnuit de a vorbi ei aplicau și la elementele ce nu cad sub simțuri denumirea de *res*<sup>[4]</sup>. Această împărțire era necunoscută vechilor Romani, ea dezvoltându-se probabil sub influența filosofiei stoice<sup>[5]</sup>. În realitate această împărțire provine dintr-o confuziune între dreptul de proprietate considerat ca identificându-se cu însuși

[1] A se vedea cu privire la acest proces, cu ocazia căruia au fost date o mulțime de consultații: Saleilles, *N. R. H.*, 1889, p. 459 și urm.

[2] *Dig.*, 50, 16. De V. S. 198. Romanii mai distingeau *praedia suburbana* în vecinătatea unui oraș, criteriul fiind deci altul decât acela care servea la distincțiunile dintre *Praedia rustica și praedia urbana*.

[3] A se vedea *infra*, p. 296, parag. 442 bis.

[4] *Cic., Top.*, 27: *Esse ea dico quae cerni tangive possunt...*

[5] Cf. G. Cornil, *Droit romain*, p. 164; Accarias, *Précis*, I, nr. 194. A se vedea și *Cic., Top.* 5. Despre influența filosofiei istorice asupra Dreptului roman, a se vedea P. Krueger, *Hist. des sources du droit rom.*, p. 60 și urm.



obiectul asupra căruia poartă și toate celelalte drepturi, pe de altă parte<sup>[1]</sup>. Se poate vedea ușor această confuziune citindu-se textul lui Gaius (II, 13): *Corporales sunt haec, quae tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis... et denique alia eres innumerabiles; § 14. Incorporales sunt quae tangi non possunt, qualia sunt quae in jure consistant, sicut hereditas, usufructus...*

Această confuziune este însă până la un punct justificată de felul obișnuit de a vorbi; vom spune: am un teren, ceea ce înseamnă că am un drept de proprietate asupra terenului, pe când pentru toate celelalte drepturi reale va trebui să specificăm natura lor.

Importanța acestei distincțiuni rezultă mai ales în legătură cu teoria posesiunii; precum vom vedea, la început numai lucrurile corporale erau susceptibile de posesiune: cvasi-posesiunea drepturilor a apărut mult mai târziu<sup>[2]</sup>.

**426.** *A patra calificare: res Mancipi, res nec Mancipi*<sup>[3]</sup>. Gaius, în II 22, ne vorbește despre o străveche împărțire a bunurilor. Criteriul ei ar fi după Gaius modul de înstrăinare particular pentru *res Mancipi*, un mod al dreptului civil: *mancipațiunea*<sup>[4]</sup>. Erau socotite ca *res Mancipi* pământurile și construcțiile din Italia, servituțile prediale (deci erau considerate bunuri corporale, fiindcă numai acestea erau susceptibile de mancipațiune) asupra fondurilor italiice, sclavii, animalele care puteau fi încălecate sau puse la jug<sup>[5]</sup> (*quae collo dorsove domantur*), adică *boves, equi, muli, asini*. Elefanții și cămilele nu intrau în această clasificare întrucât, după cum spunea

[1] A se vedea *infra*, p. 299, parag. 445. A se vedea și S.G. Longinescu, *Elemente de Drept roman*, vol. I, partea I, ed. 1927, p. 267.

[2] Servituțile prediale, precum vom vedea, au fost considerate ca bunuri corporale, și deci susceptibile de posesiune și uzucapiune până la legea *Scribonia*.

[3] A se vedea P. Bonfante, *Res Mancipi e rec nec Mancipi*, 1889.

[4] Pentru mancipațiune, a se vedea *infra*, p. 350, parag. 527. A se vedea, pentru detalii, asupra acestei calificări, S. G. Longinescu, *Elemente de Drept roman*, vol. I, partea I, ed. 1927, p. 282.

[5] Exista o controversă între Sabinieni și Proculieni (v. Gaius, II, 15) pentru a se cunoaște dacă aceste animale erau *res Mancipi* îndată ce se nașteau, cum susțineau primii sau dimpotrivă, după opinia Proculienilor, numai de la vârsta domesticirii lor.

Gaius (II, 16), nici numele lor nu era cunoscut atunci când s-a făcut această clasificare (cf. Ulpian, *Regulae*, 19, 1).

*Res nec Mancipi* erau toate celelalte.

Se poate vedea de aici că acest criteriu propus de Gaius pentru a explica respectiva împărțire nu este cauza, ci un efect al acestei clasificări. Într-adevăr, după conținutul ei categoria „*res Mancipi*” reprezentau averea țăranului primitiv roman: erau lucrurile cele mai de preț fără de care nu se putea trăi. *Res nec Mancipi* erau lucrurile de o valoare mai mică (oile, spre exemplu). Fiindcă în această categorie intrau mai ales turmele de oi (*pecus, pecora*) și banii, care la început erau socotiți în capete de vite (*pecunia*) s-a ajuns la expresia *familia pecuniaque*, amintită, în care primul termen s-ar referi la *res Mancipi*, al doilea la *res nec Mancipi*<sup>[1]</sup>.

Rezultatul acestei diferențe de valoare economică era acela că pentru transferarea proprietății celor dintâi era nevoie de un mod solemn și de drept civil, pe când pentru *res nec Mancipi*, remiterea posesiunii, adică *tradițiunea*, simplul mod de înstrăinare al dreptului ginților, era suficientă pentru a transfera proprietatea<sup>[2]</sup>. Justinian a desființat această împărțire<sup>[3]</sup>.

[1] A se vedea Cuq, *Manuel*, p. 236, nr. 3; Girard, *Manuel*, p. 272 text și nr. 3. Cf. P. Bonfante, *Istib.*, p. 238 text și nota 1. Nuanța între cuvântul *familia* și *pecunia* s-a șters foarte de timpuriu, poate chiar înaintea celor XII Table. În acest sens, Stoicescu, *Curs*, p. 143.

[2] Din pricină că mancipațiunea era un mod de alienare al Dreptului civil, pe când tradițiunea aparținea lui *jus gentium* și cum la început numai proprietatea quiritară – adică a lui *jus civile*, exista în realitate și producea efecte juridice, unii autori au tras concluzia că la început Romanii nu au cunoscut decât proprietatea asupra așa-numitelor *res Mancipi* (Cuq, *Manuel*, p. 243, nr. 3; Girard, *Manuel*, p. 285. A se vedea *infra*, p. 290, parag. 437).

[3] Printr-o constituțiune din anul 531 (C. J., 7, 31, un., 5), Justinian a constatat că această diviziune era foarte învechită și a abrogat-o (*antiquari*). Dar aceasta dovedește tocmai faptul că ea nu ieșise din uz. Mancipațiunea însă, modul propriu de înstrăinare a lucrurilor *Mancipi* ieșise din uz de mai multă vreme (a se vedea *infra*, p. 355, parag. 533). Alienațiunea acestor lucruri se făcea, deci, prin simpla tradițiune, care chiar înainte de Justinian dobândise puterea de a conferi o proprietate deplină și nu numai prin simpla proprietate pretoriană (v. *infra*, p. 369, nota 1). Pentru detalii, a se vedea P. Collinet, *Le caractère oriental de la législation de Justineus*, 1912, p. 231 și urm.

**427.** *A cincea clasificare: genere, species. Bunuri fungibile și nefungibile; bunuri consumptibile și neconsumptibile.* Această clasificare e complexă: sunt în realitate 3 clasificări diferite, dar care, fiindcă adesea coincid sunt tratate împreună.

Când bunul era determinat numai prin categoria din care făcea parte, în genere, de exemplu grâu, un cal etc., romanii spuneau că e *un genus*. Din contră, ei spuneau că bunul e o *species* atunci când era individualizat anume. Toate imobilele erau considerate *in specie*.

Se zice că un bun e fungibil<sup>[1]</sup> atunci când poate fi înlocuit cu altul de același gen, calitate și cantitate; spre exemplu, o pâine.

Se numesc nefungibile acele bunuri care în general nu se pot înlocui reciproc: așa sunt de obicei lucrurile considerate în specie; de exemplu, imobilele. Dar trebuie să notăm aici că e voința comună a părților care imprimă de obicei natura sa unui bun, socotindu-l fungibil sau nefungibil<sup>[2]</sup>.

---

<sup>[1]</sup> Cuvântul fungibil nu este de origine romană. El a fost creat de interpreții dreptului roman după o frază a lui Paul: *res quae in genere suo functionem recipiunt* (Dig., 12, 1, 2, 1). În dreptul actual, pe lângă distincția dintre bunurile fungibile și bunurile nefungibile realizată în cuprinsul art. 543 C. civ., se discută și despre fungibilitatea lato sensu a elementelor patrimoniale, afirmându-se că elementele care compun patrimoniul sunt fungibile. Astfel, s-a afirmat că, întrucât au o valoare pecuniară, elementele patrimoniului se caracterizează prin fungibilitate, ceea ce explică și justifică teoria daunelor-interese, principiul îmbogățirii fără justă cauză (acțiunea de in rem verso), precum și subrogația reală. Tocmai datorită acestei trăsături comune, elementele patrimoniale pot fi schimbate unele cu altele, ele fiind însumate la activul sau la pasivul patrimoniului. Din această perspectivă, este nerelevantă natura bunului sau voința părților, criteriile necesare în aprecierea fungibilității stricto sensu. Ca urmare, fungibilitatea lato sensu, care poate fi denumită și fungibilitate economică, este o calitate comună tuturor elementelor patrimoniale (P.C. Vlăchide, *Repetiția principiilor de drept civil*, vol. I, Ed. Europa Nova, București, 1994, p. 37; V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. 3, Ed. C.H. Beck, București, 2017, pp. 7 și 22-23 – n.n., A.-G.O.).

<sup>[2]</sup> Romanii ziceau: *res quae usu consumuntur*.